

میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران و ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت آن‌ها

سعید رضایی شریف‌آبادی^۱، رؤیا برادر^۲، سمانه ابوالقاسم^۳

مطالعات دانش‌شناسی

سال چهارم، شماره ۱۵، تابستان ۹۷، ص ۲۳ تا ۴۶

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۴/۱۵

چکیده

هدف: هدف این پژوهش تعیین میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران و ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت آن‌هاست. روش: روش پژوهش حاضر توصیفی-پیمایشی و از نوع کاربردی است. جامعه آماری را کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران تشکیل داده و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی منظم ۱۵۰ تن از کتابداران استان تهران به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شد. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش حاضر، پرسشنامه محقق ساخته‌ای است که بر اساس مؤلفه‌های اعلام‌شده یونسکو طراحی شده است. یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد مؤلفه تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی با میانگین ۲۲/۷ و مؤلفه خلق دانش با میانگین ۱۳/۲ به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین را در میان مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران داشته‌اند. میانگین تمامی مؤلفه‌ها در وضعیت مطلوبی قرار دارند. نتیجه-گیری: نتایج نشان داد میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران بالاتر از میانگین حد متوسط است. بنابراین راهکارهای پیشنهادی همچون برگزاری پیوسته دوره‌های آموزش ضمن خدمت و ایجاد شبکه‌های اجتماعی به‌منظور روزآمد کردن سواد کتابداران و تعامل بین آن‌ها و کاربران کتابخانه جهت اشتراک‌گذاری و خلق دانش می‌تواند به افزایش سطح سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کمک کند.

واژگان کلیدی: سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، کتابداران، کتابخانه عمومی، تهران (استان)

۱. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، srezaei@alzahra.ac.ir

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، rbaradar@alzahra.ac.ir

۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، samaneabolghasem82@yahoo.com

مقدمه

نیمه دوم قرن بیستم به بعد، دنیای بشری دستخوش تغییرات سریع و چشمگیری بوده است، به طوری که از جامعه صنعتی به سوی جامعه اطلاعاتی تغییر شکل داده است؛ این انتقال با تغییرات اجتماعی قابل توجهی همراه بوده است. در این قرن افراد نیازمند مهارت‌های جدیدی هستند تا بتوانند از عهده تغییرات اجتماعی و فناورانه برآیند (لی و همکاران، ۲۰۱۴). یکی از مهم‌ترین مهارت‌های مورد نیاز جامعه اطلاعاتی امروز سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی است. شهروندان دارای سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی قدرت تفکر انتقادی دارند و می‌توانند با مراجعه به بهترین منابع و رسانه‌ها نیازهای اطلاعاتی خود را رفع نمایند.

بر اساس بیانیه سازمان یونسکو، نهادهایی نظیر خانواده، مدارس و کتابخانه‌ها بستر توسعه و شکل‌دهی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی هستند. کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی، بازیگران کلیدی در شکل‌گیری سواد رسانه‌ای اطلاعاتی در جامعه هستند (گریزله^۲، ۲۰۱۴). در واقع کتابخانه‌ها با در اختیار داشتن منابع اطلاعاتی مختلف و با استفاده از رایانه و اینترنت، دسترسی عموم مردم را به منابع اطلاعاتی فراهم می‌کنند و همچنین برنامه‌هایی را جهت آموزش استفاده از ابزارهای فناورانه به کاربران ارائه می‌کنند. علاوه بر ملزومات نامبرده، کتابخانه‌های عمومی جهت کمک به توسعه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی نیازمند به داشتن کتابدارانی آموزش‌دیده است که مهارت‌های لازم را در زمینه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کسب کرده باشند. سازمان یونسکو^۳ (۲۰۱۱) کتابداران آشنا با اصول سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را یکی از نقش‌آفرینان مهم و کلیدی در شکل‌دهی و توسعه این نوع از سواد می‌داند و از آنان به‌عنوان یکی از بازوهای توسعه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی یاد می‌کند.

در حال حاضر مشخص نیست که کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی به چه میزان از مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی برخوردار هستند و تا چه حد صلاحیت و توانایی آموزش و انتقال آن را به مراجعان و اعضای کتابخانه‌های عمومی دارند. بررسی و پایش

1. Lee & et al
2. Grizzle
3. UNESCO

میزان صلاحیت‌ها و مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی می‌تواند اطلاعات مهم و قابل اتکایی را در جهت توسعه این نوع سواد با استفاده از نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در اختیار دست‌اندرکاران عرصه سواد عمومی قرار دهد؛ بنابراین پژوهش حاضر در نظر دارد سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران را موردسنجش قرار داده و راهکارهایی را در جهت ارتقاء وضعیت سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای کتابداران کتابخانه‌های عمومی پیشنهاد کند.

یونسکو (۲۰۱۳) سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را مجموعه‌ای از صلاحیت‌ها می‌داند که به افراد برای دسترسی، بازیابی، درک، ارزیابی و استفاده، ایجاد و همچنین به اشتراک‌گذاری اطلاعات و محتوای رسانه‌ای در همه انواع قالب‌ها و با استفاده از ابزارهای مختلف و از مسیر اخلاقی کمک کرده تا از این طریق در فعالیت‌های اجتماعی، حرفه‌ای و شخصی به‌طور فعالانه مشارکت داشته باشند. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی از سه سواد رسانه‌ای، سواد اطلاعاتی و سواد دیجیتال شکل گرفته است (لوکو و همکاران^۱، ۲۰۱۴). سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به‌عنوان مهارت لازم برای قرن بیست و یکم از سوی یونسکو معرفی شده است که افراد در جوامع مختلف بتوانند مهارت‌های موردنیاز جهت دسترسی، ارزیابی و استفاده از منابع مختلف را کسب کنند (لی و همکاران^۲، ۲۰۱۴).

سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی عبارت است از ترکیب دانش، نگرش‌ها، مهارت‌ها و کارکردهای موردنیاز برای دسترسی، تحلیل، ارزیابی، استفاده، تولید و تعامل اطلاعات و دانش به شیوه‌های خلاقانه، قانونی و اخلاقی که حقوق بشر را موردتوجه قرار می‌دهد. فرد باسواد اطلاعاتی و رسانه‌ای می‌تواند رسانه‌ها، منابع و مجراهای اطلاعاتی مختلف را در زندگی عمومی، حرفه‌ای و خصوصی خود مورداستفاده قرار دهد (کالو و کزمین^۳، ۲۰۱۴). درواقع با گسترش دنیای اطلاعاتی امروزی که هرروز به دامنه آن نیز افزوده می‌شود، افراد نیازمند آموزش‌ها و مهارت‌هایی هستند که بتوانند به‌طور مؤثرتر به رسانه‌های مختلف اطلاعاتی دسترسی پیدا کنند، آن‌ها را ارزیابی کرده و در جهت رفع نیازهای خود از آن‌ها

استفاده کنند. سازمان یونسکو نیز مجموعه‌ای از شاخص‌های اندازه‌گیری را جهت ارزیابی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی معرفی کرده است. هدف این شاخص‌ها کمک به کشورها و سازمان‌ها در جهت اندازه‌گیری و نظارت بر پیشرفت‌های خود در زمینه توسعه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی است تا اطلاعات دقیق و متقنی را در اختیار سیاست‌گذاران و همکاران بین‌المللی خود قرار بدهند (مولر و همکاران^۱، ۲۰۱۱).

شاخص‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را می‌توان به سه مؤلفه اصلی تقسیم کرده که هر یک دارای دو مؤلفه فرعی هستند. در جدول ۱ این شاخص‌ها مشخص شده‌اند.

جدول ۱. شاخص‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی (مولر و همکاران، ۲۰۱۱)

مؤلفه اصلی	مؤلفه فرعی
تعریف و بیان نیاز، جستجو و جایابی به محتوای منابع رسانه‌ای و اطلاعاتی	تعریف و بیان نیاز رسانه‌ای و جایابی و بازایی رسانه و اطلاعات
ارزیابی محتوا و فراهم‌کنندگان رسانه و اطلاعات، سازمان‌دهی محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی	درک و ارزیابی رسانه و سازمان‌دهی رسانه و اطلاعات
خلق دانش، اشتراک و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی	ارتباط و استفاده اخلاقی از رسانه و اطلاعات

مولر و همکارانش (۲۰۱۱) شاخص‌های ارزیابی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را شامل سه شاخص دستیابی، ارزشیابی و استفاده می‌دانند. از نظر آنان شاخص «دسترسی» در سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی عبارت است از مجموعه مهارت‌هایی که کاربر را در دسترسی مؤثرتر و اثربخش‌تر به محتوای منابع اطلاعاتی و رسانه‌ها کمک می‌کند. این شاخص همچنین، شناسایی نیاز اطلاعاتی، بیان نیاز اطلاعاتی، جستجو و جایابی منابع اطلاعاتی را دربر می‌گیرد. شاخص «ارزیابی» در سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی عبارت است از مهارت‌هایی که کاربر با اتکا به آن‌ها به‌طور انتقادی به ارزیابی محتوای رسانه‌ها و منابع اطلاعاتی اقدام می‌کند که شامل مهارت‌های تحلیل و استنتاج و درک محتوای رسانه‌ها و منابع اطلاعاتی است. شاخص «استفاده» در سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی عبارت است از مجموعه مهارت‌هایی شامل توانایی

به‌کارگیری، تعامل، تولید و بازتولید محتوای منابع اطلاعاتی و محتوای رسانه‌ای است و همچنین توجه به جنبه‌های حقوقی و اخلاقی استفاده از منابع اطلاعاتی را نیز دربر می‌گیرد. این پژوهش نیز برای سنجش وضعیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران از همین دیدگاه بهره گرفته و به دنبال پاسخگویی به پرسش‌های ذیل است:

۱. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه دسترسی با زیر مؤلفه «تعریف نیاز اطلاعاتی» به چه میزان است؟
 ۲. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه دسترسی با زیر مؤلفه «جایابی و دسترسی به محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟
 ۳. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه ارزشیابی با زیر مؤلفه «ارزیابی محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟
 ۴. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه ارزشیابی با زیر مؤلفه «سازمان‌دهی منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟
 ۵. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه استفاده با زیر مؤلفه «خلق دانش» به چه میزان است؟
 ۶. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه استفاده با زیر مؤلفه «تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟
- مرور پیشینه‌های پژوهش نشان داد پژوهشگران کمی به بررسی موضوع سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای در کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی پرداخته‌اند؛ از این رو در این بخش پژوهشگر به بررسی پیشینه‌های مرتبط با حوزه‌ی سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای در کتابخانه‌ها و همچنین سواد اطلاعاتی پرداخته است.

اُتونیکار، داسیلوا و باربوزا^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «مشارکت میان سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای با کتابخانه‌های هیبریدی» استانداردها و شاخص‌های رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی را بررسی کردند. این استانداردها و شاخص‌ها به گونه‌ای است که به اشخاص کمک می‌کند تا با کتابخانه‌های هیبریدی سروکار داشته باشند. هدف این مقاله به تصویر کشیدن ارتباط میان استانداردها و شاخص‌های سواد اطلاعاتی، سواد رسانه‌ای و خدمات فراهم‌شده توسط کتابخانه‌های هیبریدی در برزیل است. روش پژوهش مبتنی بر مرور ادبیات است، نتایج در قالب جدولی بیان شده که ارتباط میان هر شاخص یا استاندارد را با خدمات پیشنهادشده توسط متخصصان اطلاعات و رفتار کاربران نشان می‌دهد. مطالعه نشان داد که سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مهم‌ترین ابزار برای کتابخانه‌های هیبریدی هستند، زیرا آن‌ها اهداف سازمانی را هدایت کرده و با اهداف و فعالیت‌های آموزشی همپوشانی دارند. از این منظر کتابخانه‌های هیبریدی باید در حال توسعه ارتباطات و جامعه خود باشند.

اینگوالدسن^۲ (۲۰۱۶) در کتابی با عنوان «کتابخانه‌های آموزشگاهی و آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی» می‌نویسد: سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مجموعه پیچیده‌ای از مهارت‌ها است که نیازمند به تمام فرآیندهای یادگیری و شایستگی است؛ یادگیری و شایستگی دو اصل بنیادی در آموزش هستند. پژوهش نشان داد که نوجوانان نیاز به تقویت این شایستگی‌ها دارند. پروژه مزبور در مدرسه نروژی و بین سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳ و با هدف استفاده از کتابخانه به‌عنوان ابزاری برای آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی و تدوین دستورالعمل اجرا شد. گزارش‌ها نشان داد که کتابخانه به‌عنوان بخشی از مدرسه باید در برنامه‌ریزی‌ها و مدیریت مدارس بیشتر مورد توجه قرار گیرد و بر همکاری میان معلمان و کتابداران بیشتر تأکید شود، این امر سبب می‌شود دانش‌آموزان از کتابخانه در انجام امور آموزشی و انجام تکالیف خود بیشتر استفاده کنند. یافته‌ها مشخص کرد که کتابداران آموزشگاهی و دانشگاهی باید معلمان را در انجام فعالیت‌های آموزشی یاری کرده و به آن‌ها و همچنین دانش‌آموزان یاد دهند به کتابخانه به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی برای رفع نیازهای آموزشی

1. Ottonicar, Da Silva & Barboza
2. ingvaldsen

خود نگاه کنند؛ علاوه بر این به آنان بیاموزند که چطور اطلاعات با کیفیت و معتبر را از رسانه‌های اطلاعاتی اخذ کنند.

پژوهش سریگاتو و کاسارین^۱ (۲۰۱۵) نشان داد که اهمیت توسعه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در جامعه کنونی بر کسی پوشیده نیست. هدف این پژوهش بحث در مورد تولد زبان‌های هیبریدی در فضای سایبری، فرامتن و انواع جدیدی از خوانندگان است که با اطلاعات در تعامل هستند و امروزه از آن‌ها به‌عنوان رسانه دیجیتال یاد می‌شود. تأکید این پژوهش بر توسعه مهارت‌های مرتبط با محیط‌های اطلاعاتی جدید است که شامل درک زبان رایج در چنین محیطی است. مسئله و چالش اصلی در آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای به خوانندگان، آشنا نمودن آن‌ها با رسانه‌ها و فناوری‌های نوین و تأکید بر زبان و نحوه خواندن در این محیط‌های مجازی است.

اشرفی ریزی، رمضانی، کوپایی و کاظم‌پور (۲۰۱۴) در مقاله خود نشان دادند که سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی افراد را قادر می‌سازد تا بتوانند اطلاعاتی که از رسانه‌ها و منابع اطلاعاتی به دست می‌آورند را تفسیر کرده و آن را مورد قضاوت قرار دهند، علاوه بر این آن‌ها می‌توانند با یادگیری این سواد خالق و تولیدکننده‌ی اطلاعات و پیام‌های رسانه‌ای باشند. هدف این پژوهش شناسایی میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی میان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با استفاده از پرسشنامه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی بومی شده است. روش پژوهش پیمایشی تحلیلی است. یافته‌ها نشان داد که سطح میانگین سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی میان دانشجویان بالاتر از حد متوسط است. بالاترین میانگین مرتبط با بهبود درجه علمی دانشجویان بود و کمترین میانگین به مشکلات شروع پژوهش اختصاص داشت. تفاوت معناداری میان سطح تحصیلات، نوع دانشگاه و میزان درآمد خانواده‌ها با مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان وجود داشت. نتایج حاکی از آن است که دانشجویان مهارت‌های کافی برای شروع یک پژوهش، توصیف موضوع پژوهش و همچنین محدود نمودن موضوع پژوهش را ندارند. به‌طور کلی، تمام دانشجویان و گروه‌های آموزشی باید

توجه ویژه‌ای به شاخص‌های بهبود سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به‌عنوان یک توانایی و قابلیت اصلی در استفاده از رسانه‌های چاپی و الکترونیکی داشته باشند.

به اعتقاد ویروگورسکا^۱ (۲۰۱۴) سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی یکی از مهم‌ترین فاکتورهای کلیدی است که افراد را برای یادگیری مهارت‌های قرن ۲۱ آماده می‌کند. اسناد دولتی هلند به معرفی مهارت‌های ارتباطی قرن ۲۱ پرداخته است؛ در این اسناد به مفاهیمی مانند سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی و نقش کتابداران در کسب مهارت‌های مزبور اشاره نشده است و این در حالی است که کتابخانه‌ها می‌توانند نقش بسزایی در آموزش مهارت‌های قرن ۲۱ داشته باشند. کتابخانه‌ها با شناسایی شکاف میان برنامه‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی می‌توانند به ارتقاء و توسعه مهارت‌های اجرایی کمک کنند. نتایج پژوهش نشان داد دولت هلند به کتابخانه‌های دانشگاهی و عمومی به‌عنوان بستری برای پیاده‌سازی و اجرای مهارت‌ها نگاه نمی‌کند. در نتیجه کتابخانه‌ها باید به دنبال تحکیم موقعیت خود بوده و بر نقش کتابداران در آموزش مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی تأکید کنند.

صالح^۲ (۲۰۱۲) در پژوهش خویش با هدف «بررسی اهداف و ابزارهای مرتبط با سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در آفریقای جنوبی»، به بررسی این نوع سواد در میان نمونه‌ای از دانشجویان دانشگاه کیپ تاون پرداخت. وی در این پژوهش از روش آمیخته^۳ برای رسیدن به هدف پژوهش استفاده کرده است. در واقع ابتدا به بررسی پیمایشی وضعیت شاخص‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در جامعه آفریقای جنوبی بر اساس داده‌های مختلف سازمان‌های بین‌المللی^۴ پرداخته است و سپس با انتخاب نمونه‌ای از دانشجویان دانشگاه کیپ تاون به مطالعه‌ی موردی این دانشجویان بر اساس وضعیت شاخص‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در میان دانشجویان دانشگاه اقدام کرده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ۶۱ درصد از آن‌ها به‌عنوان کاربران عادی اینترنت شناخته شدند، ۹۰ درصد از آن‌ها از محتوای

1. wiorogorska
2. Saleh
3. Mixed Method

۴. داده‌های مربوط به این بخش از پژوهش عبارت بودند از میزان استفاده از اینترنت، دسترسی دیجیتال، شاخص‌های توسعه انسانی که از آمارهای سازمان‌های بین‌المللی استخراج شده بودند.

اینترنتی به صورت غیرمجاز^۱ استفاده می‌کردند که دلیل استفاده غیرمجاز را هزینه‌های آن مطرح کرده بودند.

سینگ^۲ (۲۰۱۲) پژوهشی با عنوان «استقرار سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در هسته آموزش» انجام داد. این پژوهش بر این مبنا استوار است که بیشتر دانشجویان در حال دور شدن از کتابخانه‌ها هستند و گوگل را به عنوان مرجعی برای حل مسائل خود در زمینه آموزش و یادگیری می‌دانند. نتایج پژوهش نشان داد راه‌هایی دانشجویان از گرایش به گوگلی شدن، ارائه دوره‌های آموزشی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در هسته اصلی آموزش در همه سطوح آموزش و پرورش است.

بیگوم^۳ (۲۰۱۲) مطالعه‌ای با عنوان «ارتقای سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی: مطالعه موردی بخش عمومی بنگلادش» انجام داد. وی در این مطالعه پیمایشی خود از هر دو روش کمی و کیفی استفاده کرده است. یافته‌ها نشان داد ۵۸ درصد از جامعه پژوهش معتقد بودند که راه‌اندازی یک رقابت آگاهی‌بخش در مؤسسات آموزشی راهی برای ارتقای سطح سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مردم است. ۴۵ درصد از افراد مورد مطالعه اطلاعات مورد نیاز خود را از اینترنت دریافت می‌کردند. همچنین نتایج پژوهش بیانگر آن است که زیرساخت‌ها لازم برای ارتقا سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در بنگلادش فراهم نیست. اکثریت جامعه معتقد بودند که دولت باید سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را به منظور رسیدن به بنگلادش دیجیتالی در سال ۲۰۲۱ تقویت کند.

ون دو ورد^۴ (۲۰۱۰) پژوهشی با عنوان «ارتقا سواد اطلاعاتی از طریق سواد رسانه‌ای» انجام داد. دانش‌آموزان امروزی، به خصوص دانش‌آموزان از راه دور (آموزش مجازی)، به طور فزاینده‌ای به وب‌سایت برای نیازهای پژوهشی خود وابسته هستند. این پژوهش به صورت آنلاین به کشف روابط بین ارزیابی انتقادی در مورد اطلاعات آنلاین، به عنوان یک

مقیاس از سواد اطلاعاتی و اجزای سواد رسانه‌ای پرداخته است. بین سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای رابطه مثبت وجود دارد.

پونکی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی کاربردی به بررسی رابطه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی دانشجویان علوم ارتباطات و علم اطلاعات و دانش‌شناسی، به روش پیمایشی-همبستگی پرداختند. جامعه آماری این پژوهش را دانشجویان رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و رشته علوم ارتباطات در مقطع تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران و علامه طباطبائی تشکیل می‌داد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بین متغیر سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی رابطه معنادار مستقیم وجود دارد. همچنین بین سطح درآمد دانشجویان و سواد رسانه‌ای رابطه معنادار وجود دارد. عبدالهی و جوکار (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس» با توجه به استانداردهای سواد اطلاعاتی به بررسی پرداختند. آن‌ها در این پژوهش پیمایشی و کاربردی از پرسشنامه «سنجش سواد اطلاعاتی» استفاده کردند. پرسشنامه الکترونیکی به همه کتابداران استان فارس ارسال گردید که در نهایت از ۱۴۴ پرسشنامه ارسالی، ۱۰۴ پرسشنامه عودت داده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان در سطح متوسطی قرار دارد. سن و سابقه کاربر سواد اطلاعاتی تأثیرگذار بوده است. بین سواد اطلاعاتی کتابداران فارغ-التحصیل در رشته کتابداری و غیر کتابداری تفاوت معنی‌داری وجود داشت. مقطع تحصیلی نیز بر سواد اطلاعاتی کتابداران تأثیرگذار بود.

اشرفی‌ریزی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خویش با هدف «تعیین میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان» به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان در این دانشگاه پرداختند. آن‌ها در این پژوهش پیمایشی تحلیلی خویش به بررسی میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان با توجه به سه مؤلفه دسترسی، ارزیابی و استفاده از منابع اطلاعاتی اقدام کردند و برای این منظور از پرسشنامه محقق ساخته استفاده کردند. جامعه پژوهش حاضر را ۶۰۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه تشکیل می‌داد که ۳۶۱ نفر از آن‌ها به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شده بود. یافته‌های پژوهش نشان داد میانگین دو مؤلفه استفاده

و ارزشیابی بالاتر از میانگین بوده است و کمترین میانگین هم به مؤلفه دسترسی اختصاص داشته است. همچنین بین سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی و متغیرهای جنسیت و سن تفاوت معنی داری وجود نداشته است اما بین متغیرهای مقطع تحصیلی، دانشکده و سطح درآمد خانواده با سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی تفاوت معنی داری نشان داده شد. به طور کلی میزان این نوع سواد در جامعه مذکور را بالاتر از حد متوسط ارزیابی کردند.

برجیان و خسروی (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان «مهارت سواد اطلاعاتی کتابداران و میزان انطباق آن با استاندارد (ACRL) در کتابخانه ملی ایران» انجام دادند و برای این منظور ۲۵۰ نفر از کتابداران شاغل با تحصیلات کتابداری و غیرکتابداری در کتابخانه ملی سنجیده شد. یافته‌ها نشان داد مهارت‌های جامعه پژوهش در راهبردهای جستجوی اطلاعات در حد مطلوب است، اما از نظر درک درست نیاز اطلاعاتی مطلوب نیست. میزان انطباق مهارت‌های سواد اطلاعاتی آنان با استانداردها کمتر از حد مطلوب است. در مجموع کارکنان با مدرک کتابداری در مقابل افراد غیرکتابداری، موفقیت نسبی در پاسخ به پرسش‌های پرسشنامه داشته‌اند.

محمدی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «سنجش سطح سواد اطلاعاتی مراجع کنندگان سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران» که بر اساس استاندارد ACRL صورت گرفته بود، بدین نتیجه رسیدند که سطح سواد مراجعه کنندگان بالاست و از بین سطوح پنج‌گانه، بیشترین امتیاز مربوط به سطح پنجم یعنی آشنایی و درک مباحث اقتصادی و حقوقی و کمترین آن مربوط به سطح اول یعنی تشخیص ماهیت و میزان اطلاعات موردنیاز است. همچنین بین سن، مقطع تحصیلی و عملکرد تحصیلی دانشجویان تفاوت معناداری وجود دارد.

دارابی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی توانمندی‌های کتابخانه‌های عمومی استان لرستان در فراهم آوری ابزارها و زمینه‌های توسعه‌ی سواد اطلاعاتی از دیدگاه دانشجویان عضو این کتابخانه‌ها» به بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران پرداختند. وی در مطالعه‌ی خویش که به روش پیمایشی - تحلیلی انجام شد از پرسشنامه به‌عنوان ابزار گردآوری اطلاعات استفاده کرد. جامعه پژوهش را کلیه دانشجویانی تشکیل می‌داد که در

کتابخانه‌های عمومی استان لرستان عضویت داشتند که پژوهشگر به روش نمونه‌گیری تصادفی از میان آن‌ها اقدام به گردآوری اطلاعات کرد. یافته‌های پژوهش مبین آن بود که نقش کتابداران در توسعه سواد اطلاعاتی دانشجویان به‌ویژه زمینه‌های جستجو، بازیابی منابع اطلاعاتی تأثیرگذار بوده است.

روش

روش پژوهش، توصیفی پیمایشی و از نوع مطالعه کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش شامل ۵۰۰ نفر بوده که با سمت کتابدار در کتابخانه‌های عمومی استان تهران مشغول به کار هستند. این کتابخانه‌ها از لحاظ سازمانی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشورند. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان ۲۱۷ نفر است که بر اساس نمونه‌گیری تصادفی منظم (سیستماتیک) از بین افراد جامعه انتخاب شدند و پرسشنامه برای آنان ارسال گردید؛ در پایان نیز تعداد ۱۵۰ پرسشنامه عودت داده شد. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. مبنای اصلی طراحی پرسشنامه شاخص‌های اصلی و مؤلفه‌های ذیل سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی (یونسکو، ۲۰۱۱) است که توسط یونسکو در قالب چارچوب ارزیابی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی و با عنوان ماتریس صلاحیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی^۱ معرفی شده است. ماتریس صلاحیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، برای ارزیابی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در میان گروه‌های مختلف افراد جامعه می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به اینکه این معیارها برحسب جامعه مورد مطالعه باید مورد تعدیل قرار بگیرد (هلما و همکاران^۲، ۲۰۱۴) مؤلفه‌های مختلف با توجه به جامعه مورد مطالعه این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت و تعدیل و تغییرات لازم اعمال شد و همچنین موارد نامرتب با جامعه مورد مطالعه از میان معیارها حذف گردید و در نهایت پرسشنامه‌ای شامل ۳ مؤلفه اصلی و ۶ مؤلفه فرعی به دست آمد. مؤلفه اول، دسترسی است که شامل دو مؤلفه فرعی تعریف و بیان نیاز؛ جستجو و جایابی به محتوای منابع رسانه‌ای و اطلاعاتی (شامل ۱۲ گویه در پرسشنامه) است. مؤلفه

1. MIL Competency Matrix
2. Holma & et.al.

دوم تحت عنوان ارزشیابی شامل مؤلفه‌های فرعی ارزیابی محتوا و فراهم‌کنندگان رسانه و اطلاعات؛ سازمان‌دهی محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی (شامل ۱۰ گویه در پرسشنامه) بوده و مؤلفه سوم استفاده است که شامل خلق دانش، اشتراک و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی (شامل ۹ گویه در پرسشنامه) است. به‌منظور نمره‌گذاری پرسشنامه از طیف لیکرت (۱-۵) استفاده شد. برای تعیین روایی محتوایی^۱ پرسشنامه از اساتید و صاحب‌نظران در زمینه سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای نظرخواهی شد و بعد از چندین بار اصلاحات و ایجاد جرح و تعدیلات پرسشنامه نهایی تهیه شد. برای سنجش پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ^۲ استفاده شده است که ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۳۱ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی شامل میانگین، بیشترین نمره، کمترین نمره و انحراف و از آمار استنباطی آزمون تی تک متغیر (با میانگین فرضی ۳) برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش استفاده شد. داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. پی. اس. تجزیه و تحلیل شد و حد مطلوب وضعیت هر مؤلفه بر اساس طیف بازرگان عددی میان ۲/۳۳ تا ۳/۶۶ در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

پرسش اول. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه دسترسی با زیر مؤلفه «تعریف نیاز اطلاعاتی» به چه میزان است؟
در جدول ۲، نتایج آزمون تی تک متغیر مربوط به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه دسترسی با زیر مؤلفه تعریف نیاز اطلاعاتی شامل ابعاد شناسایی نیاز و ابزار نیاز ارائه شده است.

جدول ۲. آزمون تی تک متغیر برای مؤلفه دسترسی و زیر مؤلفه نیاز اطلاعاتی

زیرمؤلفه‌ها	نمره آزمون = ۳					فاصله از سطح اطمینان	
	T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	پائینی		
					بالایی	پائینی	
۱	۹/۵۲۹	۱۴۹	۰/۰۰۰	۰/۸۶۰	۰/۶۸	۱/۰۴	
۲	۱۱/۰۰۴	۱۴۹	۰/۰۰۰	۰/۹۰۰	۰/۷۴	۱/۰۶	
۳	۱۰/۲۶۴	۱۴۹	۰/۰۰۰	۰/۹۲۷	۰/۷۵	۱/۱۱	
۴	۷/۲۱۸	۱۴۹	۰/۰۰۰	۰/۶۸۷	۰/۵۰	۰/۸۷	
۵	۷/۵۲۲	۱۴۹	۰/۰۰۰	۰/۶۹۳	۰/۵۱	۰/۸۸	
۶	۶/۶۴۸	۱۴۹	۰/۰۰۰	۰/۶۳۳	۰/۴۵	۰/۸۲	

همان‌طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد تفاوت میانگین در تمامی زیرمؤلفه‌های دسترسی در سطح (۰/۰۵) نسبت به حد وسط (۳)، معنادار است. به عبارت دیگر میانگین تمامی زیرمؤلفه‌ها از حد وسط بالاتر هستند و همه این‌ها نشان می‌دهد که میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی در تعریف و بیان نیاز به محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی از میانگین ۳ بالاتر است و کتابداران در مؤلفه تعریف و بیان نیاز اطلاعاتی از سطح سواد مناسبی برخوردار هستند.

پرسش دوم. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه دسترسی با زیر مؤلفه «جایابی و دسترسی به محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟ نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

در جدول ۳، نتایج آزمون تی تک متغیر مربوط به یافته‌های پرسش دوم که در واقع به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه دسترسی با زیر مؤلفه جایابی و دسترسی به محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی شامل جستجو و جایابی می‌پردازد، ارائه شده است.

تأثیر مثبت اندیشی بر افزایش مهارت‌های ارتباطی ...

جدول ۳. آزمون تی تک متغیر برای مؤلفه دسترسی و زیر مؤلفه جایابی و دسترسی به محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی

ردیف	نمره آزمون = ۳				
	فاصله از سطح اطمینان		تفاوت میانگین	معناداری	درجه آزادی
	پایینی	بالایی			
۱	۰/۷۳	۰/۴۰	۰/۵۶۷	۰/۰۰۱	۱۴۹
۲	۰/۶۵	۰/۳۷	۰/۵۱۳	۰/۰۰۱	۱۴۹
۳	۰/۷۶	۰/۴۳	۰/۵۹۳	۰/۰۰۱	۱۴۹
۴	۰/۴۷	۰/۱۴	۰/۳۰۷	۰/۰۰۱	۱۴۹
۵	۰/۶۰	۰/۲۴	۰/۴۲۰	۰/۰۰۱	۱۴۹
۶	۰/۸۸	۰/۵۳	۰/۷۳۷	۰/۰۰۱	۱۴۹

همان‌طور که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد، تفاوت میانگین در تمامی زیرمؤلفه‌های این پرسش در ارتباط با مؤلفه جایابی و دسترسی به محتوای رسانه و منبع اطلاعات و در سطح (۰/۰۵) نسبت به حد وسط، معنادار است. در واقع میانگین تمامی زیرمؤلفه‌ها از حد وسط بالاتر هستند و کتابداران کتابخانه‌های در جایابی و دسترسی به محتوای رسانه و منبع اطلاعاتی وضعیت بالاتری از میانگین حد متوسط (۳) دارند.

پرسش سوم. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه ارزشیابی با زیر مؤلفه «ارزیابی محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟

در جدول ۴، نتایج آزمون تی تک متغیر مربوط به یافته‌های پرسش سوم که در واقع به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه ارزشیابی با زیر مؤلفه ارزیابی محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی شامل ارزیابی، تحلیل و قیاس محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی می‌پردازد، ارائه شده است.

جدول ۴. آزمون تی تک متغیر برای مؤلفه ارزشیابی و زیرمؤلفه ارزیابی محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی

زیرمؤلفه و	نمره آزمون = ۳					فاصله از سطح اطمینان	
	T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	پائینی		
					بالایی	پائینی	
۱	۸/۱۷۱	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۷۸۷	۰/۶۰	۰/۹۸	
۲	۶/۳۲۱	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۶۶۰	۰/۴۵	۰/۸۷	
۳	۴/۸۶۵	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۵۵۳	۰/۳۳	۰/۷۸	
۴	۵/۳۵۶	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۴۸۷	۰/۳۲	۰/۶۶	
۵	۱/۶۴۹	۱۴۹	۰/۱۰۱	۰/۱۴۷	-۰/۰۳	۰/۳۲	
۶	۲/۵۳۸	۱۴۹	۰/۰۱۲	۰/۲۳۳	۰/۰۵	۰/۴۱	

نتایج جدول ۴ تفاوت میانگین در تمامی زیرمؤلفه‌های پژوهش به جز زیرمؤلفه پنجم در ارتباط با ارزیابی محتوای رسانه‌ای و منبع اطلاعاتی و در سطح (۰/۰۵) نسبت به حد وسط، معنادار می‌باشند. به عبارت دیگر میانگین تمامی زیرمؤلفه‌ها به جز زیرمؤلفه فوق از حد وسط بالاتر هستند.

پرسش چهارم. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه ارزشیابی با زیر مؤلفه «سازمان‌دهی منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟ در جدول ۵، نتایج آزمون تی تک متغیر مربوط به یافته‌های پرسش چهارم که در واقع به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه ارزشیابی با زیر مؤلفه سازمان‌دهی منابع اطلاعاتی شامل پالایش و ذخیره اطلاعات می‌پردازد، ارائه شده است.

جدول ۵. آزمون تی تک متغیر برای مؤلفه ارزشیابی و زیرمؤلفه سازمان‌دهی منابع اطلاعاتی

زیرمؤلفه و	نمره آزمون = ۳					فاصله از سطح اطمینان	
	T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	پائینی		
					بالایی	پائینی	
۱	۳/۹۸۹	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۳۶۷	۰/۱۹	۰/۵۵	
۲	۳/۴۱۴	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۳۱۳	۰/۱۳	۰/۴۹	
۳	۲/۹۱۶	۱۴۹	۰/۰۰۴	۰/۲۴۷	۰/۰۸	۰/۴۱	
۴	۴/۴۰۵	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۳۶۷	۰/۲۰	۰/۵۳	

همان‌طور که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد، تفاوت میانگین در تمامی زیرمؤلفه‌های پژوهش در ارتباط با سازمان‌دهی اطلاعات در سطح (۰/۰۵) نسبت به حد وسط، معنادار است. به عبارت دیگر میانگین تمامی زیرمؤلفه‌ها از حد وسط بالاتر هستند و کتابداران کتابخانه‌های عمومی همه این زیرمؤلفه‌ها را در ارتباط با مؤلفه سازمان‌دهی منابع اطلاعات سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی بالاتر از میانگین گزارش کرده‌اند.

پرسش پنجم. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه استفاده با زیر مؤلفه «خلق دانش» به چه میزان است؟

در جدول ۶، نتایج آزمون تی تک متغیر مربوط به یافته‌های پرسش پنجم که در واقع به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه استفاده با زیر مؤلفه خلق دانش شامل تکثیر و تولید محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی می‌پردازد، ارائه شده است.

جدول ۶. آزمون تی تک متغیر برای مؤلفه استفاده و زیر مؤلفه خلق دانش

ردیف	نمره آزمون = ۳					فاصله از سطح اطمینان	
	T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	پائینی		
					بالایی	پائینی	
۱	۵/۷۶۴	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۵۳۳	۰/۳۵	۰/۷۲	
۲	۵/۱۸۴	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۵۰۷	۰/۳۱	۰/۷۰	
۳	۵/۷۰۶	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۴۶۰	۰/۳۰	۰/۶۲	
۴	۲/۸۴۴	۱۴۹	۰/۰۰۵	۰/۲۶۰	۰/۰۸	۰/۴۴	

همان‌طور که نتایج جدول ۶ مشاهده می‌کنید، تفاوت میانگین مؤلفه خلق دانش در تمامی زیرمؤلفه‌های پژوهش در سطح (۰/۰۵) نسبت به حد وسط، معنادار است. به عبارت دیگر میانگین تمامی آن‌ها از حد وسط بالاتر هستند و همه آن‌ها را کتابداران کتابخانه‌های عمومی بالاتر از حد متوسط گزارش کرده‌اند.

پرسش ششم. سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه استفاده با زیر مؤلفه «تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی» به چه میزان است؟

در جدول ۷، نتایج آزمون تی تک متغیر مربوط به یافته‌های پرسش ششم که در واقع به بررسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران برحسب مؤلفه استفاده با زیر مؤلفه تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی شامل رعایت اصول اخلاقی در به‌کارگیری محتوای رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی می‌پردازد، ارائه شده است.

جدول ۷. آزمون تی تک متغیر برای مؤلفه استفاده و زیر مؤلفه تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای

رسانه‌ای و منابع اطلاعاتی

ردیف	نمره آزمون = ۳				فاصله از سطح اطمینان	
	T	درجه آزادی	معناداری	تفاوت میانگین	پائینی	بالایی
۱	۲۵/۱۱۲	۱۴۹	۰/۰۰۱	۱/۲۸۷	۱/۱۹	۱/۳۹
۲	۵/۵۴۸	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۵۲۷	۰/۳۴	۰/۷۱
۳	۲/۹۴۸	۱۴۹	۰/۰۰۴	۰/۳۰۷	۰/۱۰	۰/۵۱
۴	۴/۳۷۳	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۴۶۰	۰/۲۵	۰/۶۷
۵	۵/۸۳۴	۱۴۹	۰/۰۰۱	۰/۵۶۷	۰/۳۷	۰/۷۶

همان‌طور که نتایج جدول ۷ مشاهده می‌کنید، تفاوت میانگین در تمامی زیرمؤلفه‌های پژوهش در ارتباط با مؤلفه تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و منبع اطلاعاتی در سطح (۰/۰۵) نسبت به حد وسط، معنادار است. در واقع میانگین تمامی زیرمؤلفه‌ها از حد وسط بالاتر هستند و همه کتابداران آن‌ها را در مؤلفه تعامل و استفاده اخلاقی از سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی بالاتر از حد متوسط گزارش کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

مرور پیشینه‌ها نشان داد اهمیت و جایگاه آموزش و یادگیری سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی بر کسی پوشیده نیست. کتابخانه‌ها می‌توانند با هدف آموزش و تربیت مراجعه‌کنندگان به نهادهایی مانند مدارس کمک نمایند. اُتونیکار، داسیلوا و باربوزا^۱ (۲۰۱۸) نشان دادند که سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی ابزار مهمی برای کتابخانه‌های هیبریدی هستند؛ چراکه اهداف سازمانی را هدایت می‌کنند و با اهداف و فعالیت‌های آموزشی همپوشانی دارند. اینگوالدسن^۲ (۲۰۱۶) به کتابخانه به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی برای رفع نیازهای آموزشی نگاه می‌کند. بنابراین کتابخانه می‌تواند با آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به مراجعه‌کنندگان آنان را در رفع نیازهای اطلاعاتی، دسترسی به منابع و ارزشیابی آن‌ها یاری رساند؛ از این رو پژوهش حاضر با پژوهش اُتونیکار و همکاران و پژوهش اینگوالدسن همسو است.

سریگاتو و کاسارین^۳ (۲۰۱۵) در پژوهش خود به ایجاد و خلق محیط‌ها و ابزارهای جدیدی اشاره می‌کنند که مواجهه با آنان نیازمند به آموزش و یادگیری مهارت‌های ویژه‌ای است. وی معتقد است آشنایی با زبان رایج در این محیط یکی از مهم‌ترین مهارت‌های موردنیاز است. آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به فرد می‌آموزد چگونه نیاز اطلاعاتی خود را تعریف کرده، منابع مرتبط با نیاز خود را جستجو نموده و محتوای آن را ارزیابی کند. بنابراین آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به مراجعه‌کنندگان کتابخانه می‌آموزد که چگونه با محیط‌های اطلاعاتی نوین مواجه شوند و نیازهای اطلاعاتی خود را برطرف نمایند؛ در نتیجه این پژوهش با پژوهش سریگاتو و کاسارین همسو است.

اشرفی ریزی و همکاران (۲۰۱۴) در مقاله خود نشان دادند سطح سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بالاتر از حد متوسط است. از این منظر پژوهش آنان با این پژوهش همسو است. وی و همکارانش به این نکته اشاره نمودند که دانشجویان توانایی شروع یک پژوهش، توصیف موضوع و محدود کردن موضوع پژوهش

1. Ottonicar, Da Silva & Barboza
2. ingvaldsen
3. Cerigatto & Casarin

را ندارند. به عبارتی دیگر دانشجویان توانایی بیان نیازهای اطلاعاتی و شناسایی، ارزیابی محتوای اطلاعاتی منابع و رسانه‌ها را ندارند. پژوهش آنان از این منظر با پژوهش حاضر همسو نیست.

ویروگورسکا^۱ (۲۰۱۴) معتقدند که کتابداران نقش به‌سزایی در آموزش مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به افراد جامعه دارند و از این سو با پژوهش حاضر همسو است. صالح (۲۰۱۲) نشان داد دانشجویان دانشگاه کیپ تاون به‌صورت غیرمجاز از محتوای اینترنتی استفاده می‌کنند، به عبارت دیگر آنان تعامل درستی با محتوای اطلاعاتی نداشته و استفاده اخلاقی از این محتوا ندارند و از این منظر با این پژوهش همسو نیست.

پونکی و همکاران (۱۳۹۵) و عبدالهی و جوکار (۱۳۹۳) در پژوهش‌های خود نشان دادند که سطح سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای دانشجویان و کتابداران بالاتر از سطح متوسط بوده و در حد مطلوبی قرار دارد و از این منظر با پژوهش حاضر همسو هستند. اشرفی ریزی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود نشان دادند دو مؤلفه استفاده و ارزشیابی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان بالاتر از سطح متوسط است و از این منظر با این پژوهش همسو هستند. آنان در پژوهش خود به این نکته اشاره کردند که میانگین مؤلفه دسترسی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در میان دانشجویان کمتر از حد متوسط است و از این سو با این پژوهش همسو نیست.

محمدی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش خود نشان دادند که سطح سواد اطلاعاتی مراجعان سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در حد مطلوبی است و آنان توانایی تشخیص ماهیت و میزان اطلاعات موردنیاز خود را دارند، بنابراین پژوهش آنان با این پژوهش همسو است. دارابی (۱۳۹۰) نیز در پژوهش خود به اهمیت نقش کتابداران در توسعه سواد اطلاعاتی در زمینه‌های جستجو، ارزیابی منابع اطلاعاتی اشاره کرده و از این منظر با این پژوهش همسو هستند.

هرچند نتایج پژوهش حاضر میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مطلوب کتابداران کتابخانه‌های استان تهران را نشان می‌دهد، اما وضعیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران در سایر

استان‌ها مشخص نیست و لازم است پژوهش‌های دیگری نیز در سایر استان‌ها صورت پذیرد تا برنامه‌ریزی آموزشی منسجم و دقیقی جهت توسعه و شکل‌دهی سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی از طریق کتابداران و کتابخانه‌های عمومی نهاد کتابخانه‌های کشور در جامعه صورت پذیرد. به عبارتی در صورتی می‌توان از کتابدار به‌عنوان نقش‌آفرین مهم و کلیدی توسعه این سواد انتظار کمک به گسترش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در جامعه مخاطب را داشت که خود صلاحیت‌ها و مهارت‌های لازم برای این نوع سواد را دارا باشد. لذا بررسی و پایش میزان صلاحیت‌ها و مهارت‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی می‌تواند اطلاعات مهم و قابل‌اتکایی را در جهت برنامه‌ریزی به‌منظور آموزش و توسعه این سواد را در اختیار نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور قرار دهد.

همان‌گونه که گفته شد سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران در تمامی مؤلفه بالاتر از میانگین بوده است. بنابراین به‌منظور بهبود وضعیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی آن‌ها، در هر مؤلفه زیر مؤلفه‌ای که کتابداران توانایی کمتری نسبت به سایر زیر مؤلفه‌های آن مؤلفه داشته‌اند، در نظر گرفته شده است و متناسب با همان مؤلفه و زیر مؤلفه، راهکارهای پیشنهادی در جدول ۸ ارائه شده است.

جدول ۸. راهکارهای پیشنهادی جهت بهبود وضعیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان تهران

مؤلفه	گویه	راهکار
تعریف و بیان نیاز به محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی	در جهت فرمول‌بندی و بیان نیاز اطلاعاتی خویش مشورت می‌نمایم.	برگزاری نشست‌های صمیمی کتابداران و استفاده از تجارب یکدیگر در زمینه فرمول‌بندی و بیان نیاز اطلاعاتی
جستجو و جایابی و دسترسی محتوای منابع رسانه‌ای و اطلاعاتی	محدودیت‌ها و چالش‌های جایابی محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی را می‌شناسم.	برگزاری دوره‌های آموزشی مستمر با موضوع محدودیت‌ها و چالش‌های جایابی از طریق سامانه فراگیر آموزش نهاد کتابخانه‌ها
ارزیابی محتوا و فراهم‌کنندگان رسانه و اطلاعات	نسبت به محدودیت‌های ارزیابی آگاهی دارم.	برگزاری دوره‌های آموزشی با موضوع و محوریت اصول و فنون ارزیابی محتوای رسانه-ای و اطلاعاتی

مؤلفه	گویه	راهکار
سازمان‌دهی محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی	می‌توانم محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی را سازمان‌دهی کنم.	آموزش سازمان‌دهی منابع غیر چاپی
خلق دانش	می‌توانم از ابزارهای گوناگون برای تولید و ارائه دانش استفاده کنم.	نشر و اشاعه اطلاعات توسط نهاد کتابخانه‌ها در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به‌منظور خلق دانش با تعامل میان کتابداران و کاربران کتابخانه.
تعامل و استفاده اخلاقی از محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی	می‌توانم از محتوای رسانه‌ای و اطلاعاتی به شیوه اخلاقی و قانونی استفاده کنم.	تهیه مرامنامه اخلاقی

همان‌طور که نتایج جدول ۸ مشاهده می‌کنید، راهکارهای پیشنهادی همچون برگزاری نشست‌ها و دوره‌های پیوسته‌ی آموزشی و ایجاد شبکه‌های اجتماعی به‌منظور روزآمد کردن سواد کتابداران و تعامل میان آن‌ها و کاربران کتابخانه جهت اشتراک‌گذاری و خلق دانش می‌تواند به افزایش سطح سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی کتابداران کمک کند.

منابع

- اسمعیل پونکی، الهام؛ اسمعیلی گیوی، محمدرضا؛ فهیم نیا، فاطمه (۱۳۹۵). بررسی رابطه سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی دانشجویان علوم ارتباطات و علم اطلاعات و دانش‌شناسی. *پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات*.
- اشرفی‌ریزی، حسن و دیگران (۱۳۹۲). بررسی میزان سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. *نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی*، ۲(۲)، ۱۷-۳۴.
- برجیان، مهشید و خسروی، فریبرز (۱۳۹۱). مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران و میزان انطباق آن با استاندارد در کتابخانه ملی ایران. *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، ۲۳(۲)، ۱۷۸-۱۹۱.

دارابی، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی توانمندی‌های کتابخانه‌های عمومی استان لرستان در فراهم آوری ابزارها و زمینه‌های توسعه‌ی سواد اطلاعاتی از دیدگاه دانشجویان عضو این کتابخانه‌ها. پایان‌نامه ارشد. دانشگاه آزاد.

عبدالهی، معصومه؛ جوکار، عبدالرسول (۱۳۹۳). بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس. تحقیقات اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های عمومی. ۲۰(۴)، ص. ۷۸۷-۷۲۱.

محمدی، فرناز و شاکری، صدیقه و اکبری داریان، سعیده (۱۳۹۱). سنجش سواد اطلاعاتی مراجعه‌کنندگان سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس استانداردهای ACRL. نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی. ۲۱(۲)، ص. ۸۵-۹۶.

Ashrafi-rizi, H., Ramezani, A., Koupaei, HA. & Kazempour, Z. (2014). The amount of media and information literacy among Isfahan university of medical sciences students using Iranian media and information literacy questionnaire. *Acta informatica media*, 22 (6) pp.393-397.

Begum, D. (2012). Promotiing media and information literacy: a case study of Bangladesh Public S ector. Paper presented at the International Conference on Media and Information Literacy for knowledge societies, Moscow, Russian Federation.

Calvo, M. C. T., & Kuzmin, E. (2014). Productive partnerships to promote media and information literacy for knowledge societies: IFLA and UNESCO s collaborative work. In *European Conference on Information Literacy*, Springer International Publishing, 41-47.

Cerigatto, MP. & Casarin, HDS. (2015). NEW READERS, NEW READING SKILLS AND MEANING: challenges for media and information literacy. *INFORMACAO & SOCIEDADE-ESTUDOS*, 25 (1) pp.39-52.

Grizzle, A., Moore, P., Dezuanni, M., Asthana, S., Wilson, C., Banda, F., & Onumah, C. (2014). Media and information literacy: policy and strategy guidelines. UNESCO.

Holma, B., Krumina, L., Pakalna, D., & Avanesova, J. (2014). Towards Adult Information Literacy Assessment in Latvia: UNESCO Media and Information Literacy Competency Matrix in Practice. In *European Conference on Information Literacy*, Springer International Publishing, 550-559.

Ingvaldsen, S. (2016). The school library in media and information literacy education. *Media and information literacy in higher education*, pp. 51-65.

- Lee, A., Lau, J., Carbo, T., & Gendina, N. (2014). Conceptual relationship of information literacy and media literacy in knowledge societies. Paris: UNESCO.
- Luque, S. G., Becerra, T. D., Esteban, A., & Simón, I. M. V. (2014) MIL Competences: from theory to practice. Measuring citizens competences on Media and Information Literacy.
- Moeller, S., Joseph, A., Lau, J., & Carbo, T. (2011). Towards media and information literacy indicators. In *Background Document of the Expert Meeting*, 4-6.
- Otonicar, SLC. & Da Silva, RC. (2018). The Contributions of Information and Media Literacy to Public Hybrid Libraries. *LIBRARY QUARTERLY*, 88 (3) pp.225-236.
- Saleh, I. (2012). Media and information literacy in South Africa: goals and tools/La educación en medios en Sudafrica: *objetivos herramientas.Comunicar*, 20(39), 35.
- Singh, J. (2012) From Information Skills for Learning to Media and Information Literacy.MILID *Yearbook Media and Information Literacy for the Sustainable Development Goals* .49-58.
- UNESCO (2011). Global media and information literacy assessment framework: Country readiness and competencies. Paris: UNESCO.
- Van de Vord, Rebecca (2010). Distance Students and online research: promoting information literacy through media literacy. *The Internet and Higher Education*, 13(3), 170-175.
- Wiorogorska, Z. (2014). The role of libraries in shaping 21st century skills in Poland. *Communication in computer and information science*, 492 pp. 634-641.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی